

Т. В. Дубно
дільничний інспектор міліції
Личаківського районного відділу Львівського міського управління
Головного управління МВС України у Львівській області

УДК 343.01.82

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

*Проаналізовано підходи до класифікації способів вчинення злочину.
Наведені приклади способів вчинення злочинів у залежності від
критеріїв вказаної класифікації. Здійснено авторський поділ
способів вчинення злочину на види.*

Ключові слова: спосіб вчинення злочину, класифікація, об'єкт злочинного посягання, кількість осіб, які беруть участь у вчиненні злочину, рівень суспільної небезпеки.

Загальновизнано, що наукові класифікації відіграють значну роль у пізнанні, оскільки слугують важливим засобом теоретичного відтворення видових особливостей певного об'єкта дослідження [1, с. 165]. Оскільки об'єктом цього дослідження виступає спосіб вчинення злочину, то вказане твердження є актуальним і щодо нього. У сучасній науці кримінального права проблема класифікації способів вчинення злочину залишається невирішеною. Спроба поділу способів на окремі види була здійснена ще в радянські часи, проте, зважаючи на появу у чинному Кримінальному кодексі нових складів злочинів, виникає необхідність уточнення та подальшої розробки вказаного питання.

Як зазначалося вище, радянськими вченими було проведено класифікацію способів вчинення злочину. Цьому питанню присвятили свої праці В. М. Кудрявцев, Я. М. Брайнін, І. Ш. Жорданія тощо. Щодо сучасних досліджень, то незначна кількість науковців займалися розробкою вказаної класифікації. Зокрема, Р. Л. Максимович обґрунтовує лише поділ способів вчинення злочину залежно від виду їх закріплення у кримінальному законі. С. М. Зав'ялов у дисертаційній роботі проводить класифікацію способів вчинення злочину з точки зору криміналістики. У зв'язку з цим пропонуємо провести детальнішу класифікацію способів вчинення злочину, використовуючи й інші критерії, звичайно, не претендуючи на вирішення цієї проблеми у повному обсязі.

Поняття “класифікація” походить від латинського *classis* — розряд, клас. Латинський корінь визначає “квінтесенцію” цього поняття, його найістотніше, найсуттєвіше значення: поділ предметів певної сукупності за спільними ознаками з утворенням системи класів цієї сукупності. Отже, під класифікацією розуміють систему підпорядкованих деякій ознаці понять (класів) у певній галузі знань або діяльності людини, використовувану як засіб для встановлення взаємозв'язків між цими поняттями (класами) [2, с. 83].

Способи вчинення злочину можливо класифікувати за різними ознаками. Одним із перших у науці радянського кримінального права спробував це зробити В. М. Кудрявцев. Він пропонував поділ способів вчинення злочину на *злочинні* та *незлочинні*. Науковець обґрунтовував свою позицію тим, що “більшість вчинків людей не володіють суспільною небезпекою, оскільки не спроможні порушити соціалістичні суспільні відносини, а навпаки — зміцнюють їх, сприяють подальшому їх розвитку” [3, с. 73]. Щодо способів, якими може бути досягнутий шкідливий результат, то не обов'язково кожен із них є злочинним, оскільки рівень суспільної

небезпеки різних способів неоднаковий. З такою точкою зору важко погодитися повністю, оскільки незрозумілим є те, які саме способи слід вважати незлочинними.

Саме тому Я. М. Брайнін запропонував, на наш погляд, доцільніший поділ способів вчинення злочину, вважаючи класифікацію на злочинні та незлочинні способи безпредметною. Вказаний дослідник зазначав, що “правильніше ставити питання про умови, в яких одні склади формулюються в кримінальному законодавстві таким чином, що вони містять *точну вказівку на спосіб* або способи вчинення даного злочину, а інші — містять *вказівку на можливість вчинення* даного злочину не тільки тими способами, які вказані в диспозиції даного кримінального закону, але й іншими, які в ній не вказані” [4, с. 185]. Таким чином він виокремлював 4 групи вказівок на спосіб у кримінальному законі:

- 1) один спосіб вчинення злочину;
- 2) точний перелік можливих способів вчинення злочину;
- 3) приблизний перелік можливих способів вчинення злочину;
- 4) відсутня вказівка на будь-який спосіб вчинення злочину.

Схожої думки дотримується Р. Л. Максимович, який пропонує поділ диспозицій кримінального кодексу залежно від закріплення способу вчинення злочину на такі види:

- 1) спосіб вчинення злочину не вказується у тексті кримінального закону;
- 2) ознаки способу вчинення злочину в кримінальному законі не названі, але можуть бути визначені виходячи із характеру суспільно небезпечного діяння;
- 3) спосіб вчинення злочину визначений загалом чи його окремі ознаки;
- 4) у законі закріплена узагальнена характеристика чи окремі ознаки способу;
- 5) одночасна вказівка декількох конкретних способів вчинення злочину, яке завершується узагальненням по відношенню до них поняттям [5, с. 237–240].

Ми погоджуємося з останньою класифікацією, проте пропонуємо доповнити поділ способів вчинення злочину ще й за іншими критеріями.

Розпочнемо з найбільш традиційного поділу на окремі категорії *залежно від родового об'єкта злочинного посягання*. Зокрема, можна виділити:

- способи вчинення злочинів проти основ національної безпеки;
- способи вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи;
- способи вчинення злочинів проти власності і т.д.

При подальшій класифікації за вказаним принципом доходимо до поділу на способи вчинення окремих злочинів. Наприклад, способами вчинення злочинів першої групи можуть бути насильницький (ст. ст. 109, 110 КК України) і загальнонебезпечний (ст. 113 КК України). Для злочинів проти життя і здоров'я типовими є шантаж (ст. 120 КК України), погроза (ст. 129 КК України), обман (ст.ст. 142–144 КК України), насильство (ст.ст. 126, 144 КК України). При вчиненні злочинів проти власності переважають таємний (ст. 185 КК України), відкритий (ст. 186 КК України) та насильницький (ст.ст. 186, 187 КК України) способи вилучення майна, а також обман і зловживання довірою (ст.ст. 190, 192 КК України).

Не викликає сумнівів той факт, що спосіб вчинення злочину тісно пов'язаний з іншими факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину. Тому пропонуємо виділити способи *залежно від*:

1) *місця вчинення злочину*, яким можуть бути, зокрема виправні установи (насильницький спосіб), ізолятор тимчасового тримання (обман, підкуп), поле бою (таємний спосіб) тощо;

2) *часу вчинення злочину*. Наприклад, під час проведення референдуму можливе вчинення злочину способом підроблення;

3) *обстановки вчинення злочину*. Так, в умовах бойової обстановки злочинці найчастіше вдаються до погроз або насильства; при реалізації товарів або надання послуг замовникам — до обману;

4) *зброя вчинення злочину:*

— *озброєний* (з використанням вогнепальної, холодної, газової, вибухової зброї тощо);

— *інструментальний* (з використанням предметів, які виступають знаряддями, проте не є зброєю: кухонний ніж, молоток, мотузка і т.п.);

— *опосередкований* (з використанням осіб, які через певні психічні хвороби або недосягнення відповідного віку кримінальній відповідальності не підлягають, а також тварин).

Якщо розглядати кількість осіб, які беруть участь у вчиненні злочину, як ознаку для класифікації способів вчинення злочину, то отримуємо наступний поділ на:

— *способи вчинення злочину, які використовуються лише однією особою;*

— *способи вчинення злочину, які використовуються групою осіб.*

При одноособному вчиненні злочину злочинець у переважній більшості випадків використовує найпростіші способи його вчинення. Це можуть бути: обман, погроза, таємний спосіб, проте не виключене застосування насильства. Як слушно зазначає І. Ш. Жорданія, “вибір того чи іншого групового способу вчинення злочину обумовлюється наявністю готових співучасників, придатних кандидатур у співучасники, і, нарешті, неможливістю вчинення злочину однією особою” [6, с. 118]. Група осіб-злочинців зазвичай вдається до таких способів, як насильство, загальнонебезпечний спосіб, спосіб масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу тощо.

Нерідко при вчиненні кримінально-караного посягання злочинець використовує своє особливе становище або відповідне становище потерпілого. Тому доцільним видається виокремити:

— *способи вчинення злочину з використанням службового становища;*

— *способи вчинення злочину з використанням безпорадного становища, матеріальної чи службової залежності потерпілого.*

До першої групи способів належать, зокрема насильство (ч. 2 ст. 365 КК України) та піддроблення (ст. 366 КК України). Прикладами другої групи є такі способи вчинення злочину, як погроза та насильство (ч. 1 ст. 152, ч. 1 ст. 153 КК України); жорстоке поводження та шантаж (ч. 1 ст. 126, ч. 2 ст. 154 КК України).

Як відомо, кожен спосіб вчинення злочину становить певну небезпеку для охоронюваних законом суспільних відносин. Залежно від рівня такої небезпеки можна виділити:

— *способи вчинення злочину із звичайним рівнем суспільної небезпеки.* Це переважна більшість способів вчинення злочину;

— *способи вчинення злочину із підвищеною суспільною небезпекою.* До них можна віднести загальнонебезпечний та особливо жорстокий способи вчинення злочину.

Як зазначено у роз’ясненні до п. 12 ч. 1 ст. 67 КК України, під вчиненням злочину загальнонебезпечним способом розуміється вчинення його, зокрема, такими способами: вибух, підпал, зараження чи отруєння водойм, затоплення, використання автоматичних пристроїв, електричного струму, газу тощо [7, с. 154]. Загальнонебезпечний спосіб становить підвищену суспільну небезпеку в зв’язку з тим, що його використання може спричинити загибель багатьох осіб, знищення значної кількості матеріальних цінностей. Щодо особливої жорстокості, то вказане поняття розтлумачене Верховним Судом України лише стосовно умисного вбивства. Вважаємо за доцільне навести узагальнене визначення цього терміну, запропоноване Я. Г. Смілянським: “під особливою жорстокістю слід вважати спосіб вчинення злочину, який полягає в умисному застосуванні психічного та/або фізичного насильства (шляхом дії або через бездіяльність) безпосередньо перед, під час або після вчинення злочину, необов’язкового (надмірного) для настання передбаченого відповідною нормою кримінального закону злочинного наслідку, спрямованому на

завдання потерпілому (іншій особі) особливих фізичних мучень та/або психічних страждань” [8, с. 595]. Ми не наводимо більш детальну характеристику особливо жорстокого та загальнонебезпечного способів вчинення злочину, оскільки це може бути предметом окремого дослідження.

Проаналізувавши позиції науковців щодо поділу способів вчинення злочину та запропонувавши класифікацію за іншими критеріями, доцільно навести такі узагальнення:

1. Розподіл способів вчинення злочину на злочинні та незлочинні видається безпідставним, оскільки злочин може вчинятися лише злочинними способами, а відтак незлочинні не можуть мати кримінально-правового значення.

2. Класифікація способів вчинення злочину відповідно до закріплення у кримінальному законі; залежно від об'єкта злочинного посягання, від зв'язку з іншими факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину, від кількості осіб, які беруть участь у вчиненні злочину, від використання певного становища потерпілого чи злочинця, від рівня суспільної небезпеки видається необхідною. Так, нерідко вибір способу вчинення злочину зумовлений вказаними ознаками та може обтяжувати кримінальну відповідальність. Саме тому, на наше переконання, класифікація способів вчинення злочину за наведеними критеріями буде корисною під час кримінально-правової кваліфікації та сприятиме призначенню справедливого покарання.

Список використаних джерел

1. Панкевич, О. З. До питання про сучасні класифікації соціальних держав [Текст] / О. З. Панкевич // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13–14 лютого 2003 р. — Львів, 2003. — С. 165–168.
2. Страхування [Текст] : [підручн.] / керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. — [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. — К. : КНЕУ, 2002. — 599 с.
3. Кудрявцев, В. Н. Объективная сторона преступления [Текст] / В. Н. Кудрявцев. — М. : Гос. изд. юрид. литературы, 1960. — 244 с.
4. Брайнин, Я. М. Уголовная ответственность и ее основание [Текст] / Я. М. Брайнин. — М. : Юрид. лит., 1963. — 275 с.
5. Максимович, Р. Л. Спосіб як ознака об'єктивної сторони складу злочину за чинним кримінальним кодексом України. [Текст] / Р. Л. Максимович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 4. — С. 236–242.
6. Жордания, И. Ш. Структура и правовое значение способа совершения преступления [Текст] / И. Ш. Жордания. — Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1977. — 235 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / [А. М. Войко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [7-ме вид., переробл. і допов.]. — К. : Юридична думка, 2010. — 1326 с.
8. Смілянський, Я. Г. Особлива жорстокість як кваліфікуюча ознака умисного вбивства [Електронний ресурс] / Я. Г. Смілянський // Форум права. — 2009. — № 3. — С. 591–595. — URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10cjgvog.pdf>.

Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 19 жовтня 2011 року)

Надійшла до редакції 07.11.2011

Дубно Т. В. К вопросу классификации способов совершения преступления

Проанализированы подходы к классификации способов совершения преступления. Приведены примеры способов совершения преступления в зависимости от критериев указанной классификации. Совершено авторское деление способов совершения преступления на виды.

***Ключевые слова:** способ совершения преступления, классификация, объект преступного посягательства, количество лиц, участвующих в совершении преступления, степень общественной опасности.*

Dubno, T. V. To the Question of Classification of Methods of Committing Crime

Going is analyzed near classification of methods of commission of crime. The examples of methods of committing crime are resulted in dependence on the criteria of the indicated classification. The author dividing of methods of commission of crime is carried out into kinds.

***Key words:** way offense classification, the object of a criminal assault, the number of people involved in the offense level of public risk.*

